

ISSN-0235-1366

Селалад

6+

selaad.ru

№ 5 2025
Майтсела бутт

Хьоашаланаькъан лаьла

Саллар

Комара гла дуаш уллар
чилла боаккха нлана – саллар.
Денна боккхагла из хулар.
Массехк ди даьннача ханна

Хьоаса листа болабелар
шийна гонахьа – тай санна –
моажа, бели мо, бурилг еш...
Из бар даьре чиллан геж.

Ахкаргаш

Бага а дехка диткъига
баьца мергилгаш,
урагъухийт клаьнкаша
чопа ахкаргаш.

Селаладарч хьахул царех.
Лепаш, уж длаух.
Юлег. Баппай долаш санна
да паркера къух.

Гудантанаькъан Д. сурташ

Шера ханаш

Іа

Іа да хоза.
Лаьтта легаш,
Лай чоалпаш я
Маьлхе кьегаш.

Цлогларч детташ,
Хьалла-Іоара,
Аралийлхар
Бераш коара.

Блаьсти

Лоа дашарах
Хиш да десташ,
Зизаш дагла
Дегаш хьесташ.

Даглаш да уж
Хьун чу, ара,
Хьадича мо
Дошо пхьара.

Ахка

Боалаш буаш
Дагла бераш,
Генарг кер чу
Дахар кхераш.

Цар уж буаш
Хий эккх бордах,
Техаяьлча
Санна фордах.

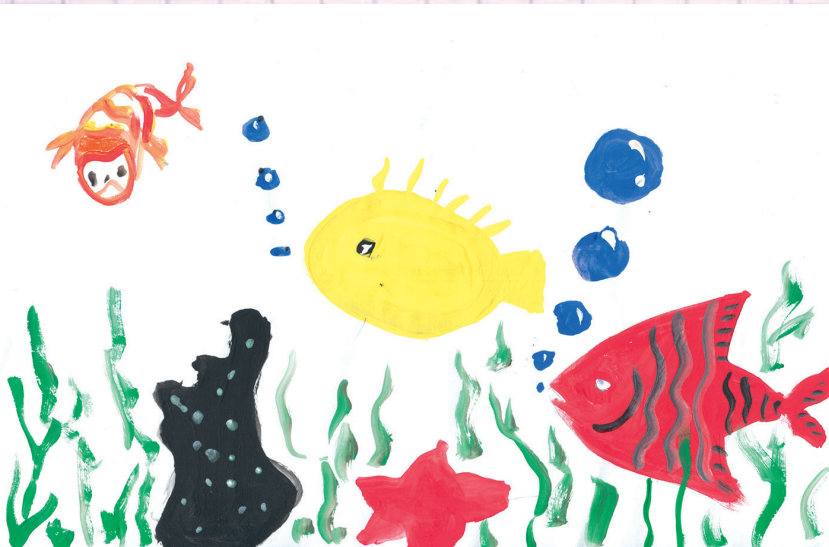
Гуйре

Гуйре -
Іажагъеннай хьунаш.
Йоассаеннай
Чкьордий бунаш.

Бос байна я
Нажаш, пхаьнаш -
Ціе, Іажагла
Да цар глаьнаш.

*Булгучанаькъан ХІажар,
Сурхо тІара ООШ,
5 «а» класс.*

*Арсмаканаькъан Назара сурт.
гІ. Наьсаре, УЦ «Дийлла дуне».*

БIал - дукха маIанаш дола дош

Вайна массанена хеза, довзаш дош да бIал яхар. Долаш да из массадолча орфографе а маIан деча дошлоргаш тIа а. Амма из леладеш наггахьа мара саг нийслуц. Из дош деррига дIаденнад вай каьхатех (картех) ловзача наха. Цар оал: «Картех ловзаш, цхьа бIал боаккхаргбар вай». Наггахьа нийслу халхар деча наха, ловзар долча вIашагIкхийттар оалаш: «Халхара бIал баьккхача фу дар-хьогI вай?» Уж шиь хинна Iац цу деша маIанаш, кхы а шерагIа чулоацам болаш, леладе дезаш дош да из. Масала, жIакех (шахматех) ловза Iоховчо парти яхача деша когаметта ала йиш я: «Укх бIалах со котваргва вайна». Яхь масехк турах латташ яле, из дIаала мегаргда укх тайпара: «Кьовсама шоллагIча бIалах

чакхваланзар ансамбла юкьеваха гIийрта зIамига саг».

Вайх дуккхадараш футбол езаш, цунга хьожаш да. Бакьда журналисташа цох яздеча хана, каст-каста нийслу «хьалхара тайм», «шоллагIа тайм» оалаш. Из нийса дац. Тайм ца оалаш, бIал ала деза укхазе. Масала: «Исламбика, шоллагIа бIал болаш, ши бургац чутехар». Иштта из дош леладе йиш я раунд яхача деша когаметта. Ала йиш я: «Боксёр котваьлар, кхоалагIа бIал тIакхьача».

Вай мотт хоза ба, нагахьа санна из кхоачам боллаш дика ховш хуле, иштта аьннад цох дуненна цIихезача Л.Н. Толстойс. Метта юкьера дешаш доаде а дицде а йиш яц, цар таро лу моллагIа уйла хозагIа дIаала.

Хамхой Дауд

Лергаш

- Нани, лергаш кјома ма лой са! - йоах Муслима, - фуд из?

- Жа даъжа хургда хъа цар чу. Цудухъа кјомлу, - йоах нане.

- Фу дувц Іа, ва нани, жа дажаш хул цар чу? Іа оалаш мара хезадац сона-м, - йоах Муслима. - Лергаш кјомлуш хилча фу де деза? - хетт кІаьнка.

- ХІама де дезац, цІена леладе мара, - йоах нане.

Кхерза фуаш

Нане шийна хъадена кхерза фуаш, нани чай дахъаш хъаялехъ, дІадиа ваьлар Аслан.

- ХІама дуаш санна, хъо балха тІера валаре, аьшк тІатеха хургдар вай цІенош, - йоах цецъаьннача даъ-нанас.

- Ше хъадер кадай де деза сага, - аьнна-деций Іа наний, цудухъа воалл-кха со, укхаза сихвенна. Тахан, кхоана яхаш вагІа йиш яц сога, - йоах Аслана, - ловза ваха везаш ва со!

Дукхален таърахъ

Щердешай таърахъаш Iома-
деш хиннаб дешархой.

- Бераш, - аьннад хъехархо-
чо, - масал доаладел сона цхъоа-
лен таърахъа.

- Аз аргда, - кулг айдаъд Яне.

- Алал.

- Дош. Из да цхъоален
таърахъ.

- Нийса да, - раъза хиннав
хъехархо. – Дукхален таърахъ
мишта хургда цун?

- Къамаъл хургда-кх, - яъхад
Яне.

Йоазон болх

- ХIа, дешархой, - аьн-
над классе чуваьннача хъе-
хархочо, - сихха хъалъяха
шолха листокаш. Уж хъерча
ма елаш, йоазув хоза делаш,
гIалаташ ма дувлийталаш.

- Обложкаш йохка езий
цар тIа? – яъхад из дIахезача
Яне.

Озанакъан Іадрахъман

Ахьмад

Ахьмад хлана сомавувл,
Тховсар бийсанна иттаза?
Тахан Ахьмад ишколе вода,
Хьалхарча классе деша.

Селхан мамас кийч а ваь,
Костюма аьшк а теха,
Цун ботинкаш кьоагаяь,
Оттаяьй наlara юххе.

Бийсанна юккье сома а ваьнна,
Урайккхав из чехка.
Хьайзав тлаккха корзагваьнна:
"Висавий-хьогl со тлехьа?"

Шин минута барзкъа тlадийха,
Тlорми сихха гитесса,
Аразккха веннав сиха.
Папас лаьцар, соцаваь.

Дади, нани глеттар меттара,
Сийрда лампаш лотаяь.
Лоалахой а меттара глайттар,
Глараш шоашта хезандаь.

Сатессадар, наб ца кхеташ,
Ахьмада набара сий ца беш.
Ишколе тлехьависар кхераш,
Вар из чlоагlа саготдеш...

Ахьмад хлана корзагlувл,
Сомавувлаш иттаза?
Ахьмад тахан ишколе вода,
Хьалхарча классе деша!

ВахакIелиг

МоцагIа вахаш хиннав ВахакIелиг яхаш кIаьнк. ЗIамига волча хана денз да воацаш, наьнаца кхувш воагIаш хиннав из. Нанна хала хиннад ков-карт леладе, жега-доаханга хьажа, Iаьсашка-говраш-ка ялла. Цудухьа кIаьнка новкIостал деш хиннад нанна, цун вахар кIеззига аттача даккхар духьа. Говраш хи тIа кхувлаш; гота-мангал леладеш; доахан, Iаьсий доажадеш, хьавоагIаш хиннав из. Уж гаьнадаьлча, тIехьаудаш оамал хиннаяц ВахакIелига. Чура хара болча гаьн тIарча саьргах зурма яь хиннай цо. Из лекхаш хезача, хьайбаш дIа ца долхаш, юхадержаш хиннад. Царна Iанна даа доакъар кийдер а дахча Iалашде хьунагIа ухар а из хиннав. Цох дикка гIойле хулаш хиннай, тIа цIен-да воацаш йисача кхалсага. Ший кIаьнках чIоагIа доаккхал деш хиннай нана, из иштта кьахьегаш хьалкхувш хиларах. Кьаьстта дика Iомадаь хиннад цо мангал хьакхара гIулакх. ДегIа чIоагI-беннача кьонахашта а хала бола мангал ВахакIелига, дог ловзаш, атта хьокхаш хиннаб.

Цкъа цхьан дийнахьа цонашка ваха лаьрхIад цо, хаоттам хоза латтача хана йол хьакхар духьа. Массакхана санна ший тIормига чу сискала чIегилг а сурилга чу етта мерза шура а йолаш, аргIе вахав кIаьнк. ДIакхаьчача, гIайнаца ший тIормиг Iо а билла, мангал хьакха волавеннав ер. ВахакIелига новкIостал деш хиннай гаьна йоацаш ший илли доахаш ягIа лекъ, дека шоршал, гIетташ сигала уха чIагарг, кхы-дола оалхазараш. Царех цхьадар IотIа-хайя, мангалкомарах зIок техе, иззаморг цхьаькха лаха додаш хиннад.

Ший шера мангал лестабе волавеннав ВахакIелиг а. Цо мангал мел тохача хана; «уф», «ахI», яхаш, Iолегаш хиннай дикка лакхьенна латта аргIера буц а зизаш а. Цо

мангал мел тохача моттиге юсаш хиннай йоккха хьетт. ДегI отталца кьа а хьийга, хIама даа дагахьа ший тIормиг болчахьа дIавахав кIаьнк. Бакъда цунна хийттача тайпара мерза а чам болаш а хиланзар цун даар. Ди сов дIайха дена хиларах, сурилга чу хинна шура мистьенна а кьахьенна а хиннаяр. Цудухьа духхьал цхьа сискала чIегилг а йиа, юха а болх бе отта вийзар цун. Кьона мангалхо воагIилга гаьнна-ра зийра миталий тхьамада йолча эггара кьаьнагIча митало. Цхьа моттиг яр цонашка цар кьоарзьяь, хIара мергIилга тIа цаI е шиь, кхы дукхагIа миталий цIенош дагIаш. Нагахьа санна ВахакIелиг иштта йол хьокхаш хьалтIакхоаче, шоай мел дола боахамаш цо дохадергдолга дика кхеташ яр кьаьна митал. Цудухьа кхетаче гулььяь, миталашца дагаяла лаьрхIар цо, фу дича бакъахьа да дувцаш.

- Вай кхетаде деза, унзара сахьат тIаотта дукха ха ца йисалга, - аьлар йоккхагIа йолча митало. - ХьалвоагIаш вола мангалхо вайна тIакхоаче, цо хIалакдергда вай мел дола боахамаш. Цхьайолча миталашта Iоажал корая тарлу, цхьаяраш цамогаш хургья, заIапхой хинна яха езаргья цар. Цудухьа гулььяь аз шо, шуца дагаялар духьа. Фу дича бакъахьа да вай? - аьлар кьаьнарча митало.

- Хьона хьайна фу хет цох? Укх цонашка хьо яха дукха ха ма йий, дукха хIама дайна а ма йий хьо мерза а кьахьа а. Хьай дагардар дувцал, мишта кIалхарйовргья вай тIабоагIача укх балех?

- Сона бакъахьа хетар-м нийса ца хила а тарлу. МоллагIа цхьа митал дIадухьаль-яхийта еза цу мангалхочунца кьамаьл де а вай вахарах ца дохадеш дита ала а.

- Цох пайда хургба аьнна хетац тхона-м, - аьлар тIехьа тIакхийнача миталий ноахоло.

- МоллагIа цунна дезалургдола совгIат де деза вай. ТIаккха-м вай дахача купакъахетам бе мег цо, - аьлар ший хьабкъал-ца дуккхача шерашка накъайоалаш хьай-оагIача митало-кхалсага.

- Вайга фу совгIат да цунна дала мегаргдолаш?! Из-м дукха хIама дайна,

моака тIа ваьгIа, шуран, даьттан, дулха, тIайва чам байза ма вий. Из цецваккха могаш дола совгIат мичара лохаргда укх йоккхача аргIе, - корта хьаллаьца Iохайра йоккхагIа йола митал.

(ДIахододар хургда 6-ча номер тIа).

Гуданганькъан Д. сурт

Боал санна цѐе бургац

Гаьнарча шахьарера цѐавоагӀача дас цѐе бургац ера Исайна. Дукха ха яр Иийсас боал санна цѐе бургац еза сона яха, бакъда цѐаста санна цѐеяр кораягӀацар, хӀаьта Иийса ишттача бургаца мара раьза вацар. Да коа хьачувоаллашехь, Јоведар цѐен тӀехьашка удаш лийнна Иийса. Из хьатӀакхачалехь, тӀорме чура хьал а яьккха, цунна духьала хьалхийцар дас цо йийха боал мо цѐе бургац.

- Хьамза-а-а, ва Хьамза-а-а, дадас сона боал мо йола бургац енай, - яхаш, цӀога деттар цо зӀамагӀа волча вешийга, кхаь боахаш. Сов чӀоагӀа гӀадваха, даь фоартах Јооллавелар из. Бургац бера Јо ца юллаш лелаш, сайранга вахар Иийса. Ловзий вай, аьнна, Хьамзас дехар дича а, а, йохаргья ер

ловзе, яхаш, бера бургац Јо ца хецаш, лийлар из. Боад кьовлабелар. Берригаш пхьор даа гулбелча, Иийса цхьаннахьара коравоагӀаш вацар. ЦѐагӀа мел вола саг араваьлар из лаха, бакъда Иийса мичав ховш саг вацар. Јоххера, цѐагӀа хьачуена, маьнгѐна кӀалха дӀачухьежар нана. МархӀайоаллаш бургац йолаш, миӀинге дӀачутеӀа, чӀоагӀвенна, набеш уллар Иийса. Сомаваьккха, хьаараваьккхар цар кӀаьнк.

- Иийса, хье тхьовсаш хилча, из бургац мархӀаелла сенна вижав хьо? - хаьттар дас. Корта Јочубелла.

- МархӀара Јойиллача, бӀехлургьяр из, - аьнна, йистхилар Иийса. Берригаш дӀабелабелар, хӀаьта Иийса, вийлха, араведар цѐагӀара.

Балайнакъян Хъасан

Пхьидарч

Догла дийлха, малх хъежа,
Бераш дахад лам гонахъа.
Сайран малх длабийрза,
Бераш ловзаш лел дилла.

Пхьидарч, лам чура аралелхаш,
Лел: "Вакъ", - яхаш, юха чулелхаш.
Лам гобаь латт бераш,
Пхьидарч я царна хьалха гуш.

Шоайла ду цар хаттараш:
- Ара хлана ялац уж!
Лаятта лела магац, яхаш,
Лам чу да цар яхар гуш.

Мувсай жоп далар

Ишколе долх бераш,
Ше-ше ханнахъа длакхача глерт.
Дла а кхаьча гургалга хъеж,
Техъа а биса цхьабараш уд.

Класе бераш юхайша дагла,
Хъехархо чуйоалл, ураотт.
- Дувцал хланз, малав юмадаьр?
Мувса хьалглотт со ва, оал.

Цхьаннега, шиннега йистхилча,
Мувса къамаьлах шийна вайча:
- Хъавел Мувса, - улга тла вех.
Ховргда хланз Мувсас фа йоах.

Мувса, юхаглерташ длавода.
Эхъ хеташ, корта чубахийта,
Ше юмадаьдох вицвеннавар,
Дладувца ца ховш висар.

Дебаранакъан Хади

Беттай маӀан

МаӀцхали бутт ба къайлабоалаш,
Тов бутт кечлуш хъувз.
Арен баӀццарлен бос боагаш,
Баппашта петар тувс.

Шийлагла ух луйре, сайре,
Гуйрено садоах.
Моажа йийрзай зизай гӀайре,
Морхаш сайсе йоагла.

Тов бетта тӀехъа ардара бена,
ГӀаьнаш легаргда.
Оалхазарий дӀайха бӀенаш
Кастта шеллургда.

ДӀаьха ткӀамаш мишаца детташ,
Уж ла даккха долх.
БӀарчча лулаш вӀашагдетташ,
Бартаца бу цар болх.

Луйрен тӀехъа сайре ухаш,
Сиха йода ха.
Шоашта дегла рузкъа лохаш,
Нах бах хъегаш къа.

Кхоккха цхъана бола бетташ
Тайп-тайпара да.
Долх уж кема санна гӀетташ,
Цар болх бувзамца ба.

Салиханов А.

Малсаганаькъан Арсмака Арсмак

ГІалГІайче мел латт цун къаманна бицлургбоацаш, чІоаГІа накъабаьнна-ча нахах саг хиннав Малсаганаькъан Арсмака Арсмак. Из ваь хиннав 1933 шера тушола бетта 10-ча дийннахьа Буро тІа. Ишкол яьккхача, цо дийшад ГІибухен Казахстана механически техникуме, дІахо - Омскерча машинаш еча наьха институте. Вай Сибрера цІадаьхкача цо болх баьб Шолжа-ГІалий тІарча «ЦІе жІов» яхача заводе. Цу заман чухьа, болх бе, дезалаш кхаба моттигаш йоацача хана, эзар совГІа сага къахьегаргдола йоккха завод хьалъе йолаю Наьсарен малхбузен оагІорахьа, 1959 шера болх бе волавелар цун тхов кІалха къахьегаргдола, кулгал дергдола саг, из вар цу пхьоаллен хьалхара директор а хинна дІаоттаргвола Малсаганаькъан Арсмак. ДІахо дІайодача хана, дуненна йовзаш хургьа массийтта километр мара йоацача Наьсарера «Электроинструмент» оала завод. ТІехьаГІо цунна лургьа ГІалГІай ГІорваьннача революционер а Іоахарганаькъан ГІапура цІи. Къонача директора шийна гонахьа гулбир хІанззе а хьаькьалца белгалбаьнна къаман дикаГІа бола нах.

1962 шера тов бетта 30 дийнахьа хьалъяь яьлар эггара хьалхара машинаш хьаеш йола къаман пхьоалле. Токаца болх беш, цу хана дунено кърдаш дола бурош дар цига хьадеш хиннараш. Арсмака кулгал а деш, дукха дика хьалаш хьакхеллар къахьегача наьсархошта а вІалла заводе болх беш боацача наха а. Хьахила йолаелар тикаш. ВІаший юххе цхьан тхов кІалха яр кхача бохка, боахаме эшараш, цІаГІа леладу хиланза даргдоаца товараш дохкаш йола кхоь тика. Болхлой берашта лаьрхІа хьайир берий беш, Наьсарера профилакторий, Іарамхера дача яр къахьегамхой салаІа баха йиш йолаш, ший хана цига салоІаш хиннавар Калинин Михаил Иванович - СССР ВЦИКа, ЦИКа, СССР Лакхехьарча Совета Президиума председаь. Завода чоташ а цун къахьегамхошта а хьалдир тахан нах бахаш дола вІаштІара даь 5 ГІат дола ценош, завода подвала чура дІайолаелар ала мегаргда къаман спорт, деррига дийца варгвац. Завод низ кхоачаш яр Сухумерча «Сухумприбор», Нальчикерча «Севкавэлектронприбор», Буро тІарча ОЗАТЭ, Шолжа-ГІалий тІарча «Электронприбор» яхача къахьегам пхьоалленашца яхь лелае. Цо ден-бус арахецар юххьанца 2 эзар бурув, 120 ГІишлонхой балхаш ду машин.

Ювца завод бокъонца чІоаГІеьнна дІаэтгача, Арсмака къахьийгар Шолжа-ГІалий тІарча «Автоспецоборудовани» оалача пхьоалле, НГІАССР Министрий Совета паччахьалкхен маьхий комитета керт латташ, Министрий Совета председаьта заместитель, Госплана председаьта волаш. Вай республика хьаяьчул ТІехьаГІа, цох хул Росс президент ГІалГІай мехкарча викала ГІонча, зІамига низ болча моторий завода директор, и. кх. дІ. Из вар Наьсарен-Шахьара сийдола вахархо. Арсмака Арсмак дуккхаз хийржавар Нохч-ГІалГІай АССР Лакхехьарча Совета депутаталла, цунна еннайр «КараГІдаьннарах» яха а кхыйола а орденаш, майдилгаш.

Малсаганаькъан Арсмака Арсмак кхелхар 2025 шера бекарга бетта, ший 93-гІа шу долча хана.

Кхокхи къайги

Кхокхо, ше бизачул тӀехьагӀа, куралаш еш хиннай; ший дукха кӀоригаш я, яхаш. Цун къамаьл хезача къайго аьннад:

- Тоъаргда, дукхая-харг, цох куралаш е: кӀоригаш дукхагӀа мел хул, халагӀа хургда хьона тӀа-латта лаь дукъ.

Иштта хул лоал деш болча наха юкъе а, царех дукхагӀа ираз дайна-раш ба, шоаш лоал латте а бераш Ӏодераш.

Гудантанькъан Д. сурташ

Оалхазараш лувцари чкъорди

Оалхазараш лувца саг ваьллава боангаш увттаеш. Из зийнача чкъордо хаьттад, из цига фу деш воалл, аьнна. Оалхазараш лувцачо жоп деннад:

- Шахьар еш воалл! – тӀаккха, юстар-ваьнна, дӀаэттава.

Цох тийшача чкъордо, дӀагарга а яха, боанга чурча даарах зӀок техай, из бахьан долаш боанго дӀалаьцай. ТӀакхоссавеннача чарахьа хьалаьцад оалхазар, хӀаьта чкъордо аьннад:

- Даьра, хьа сийлора, цу тайпара шахьараш еш хьо хуле, дукха нах бахарг ма бац хьона цар чу!

КӀоанолго яхачох гуш да, дукхагӀа йолча хана, нах шоай боахамех а Даьймехках а къаст, Ӏаьдала керте телха нах латтача хана.

Таржам даьр
Ӏарчакханаькъан Сали.

Коа гударг улл, гударга го-
нахъа шолхаш дада.

(котам цу киргалш)

Ціеча бердах доахка клай тіой.

(долаши цараш)

Тхов тіа тіолла ціаста чара текх.

(бут)

Арғанца йорт етта аьшка алча.

(трактор)

Гуданганаькъан Д. сурташ

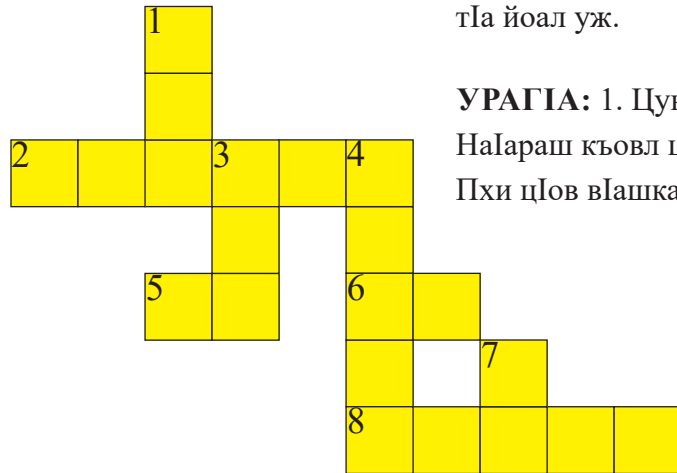
Гобаьккха хий латт, юкье ціи йоаг.

(самовар)

Кроссворда дашхаргаш:

ПХОРАГІА: 2. Боргіал. 5. Ов. 6. Ло. 8. Мосаш. УРАГІА: 1. Кор. 3. Гіув. 4. Лалам. 7. Эс.

ПХОРАГИА: 2. Коа тIара оалхазар. 5. КIада тийгача хул из. 6. Барзкъан бустам. 8. Керта тIа йоал уж.

УРАГИА: 1. Цунах сердал чуйоагIа цIагIа. 3. НаIараш къовл цунца. 4. Шод бича бу из. 7. Пхи цIов вIашкабиллача хъахул.

Кроссворд оттаяр:
*Даканаъкъан Лида,
«Дийла дуне»
яхача дешара
центра, 6 «а» класс.*

Вювнашке.

Фото: Т. Агиров

Дошлорг

Баппа (да) – одуванчик.

Геж (ба) – шёлковая пряжа.

Къух (да) – залежь (земля),
лесная поляна.

Мангалкомар (я) –
земляника.

Майцхали бутт (ба) – август.

Пхьид (я) – лягушка.

Саллар (да) – шелкопряд.

Хьоаса (ба) – кукурузное
рыльцо; мишура.

Чилла (ба) – шёлковая нить.

Чкъорд (я) – жаворонок.

Детский журнал «Селалар»
(Радуга) №5, 2025 г.

Учредитель:

ГАУ РИ «Издательский дом
«Сердало».
Издается с сентября 1986 года
на ингушском языке.

Зарегистрирован Управлением
Федеральной службы
по надзору в сфере связи,
информационных технологий
и массовых коммуникаций
по Республике Ингушетия.
Регистрационный номер
ПИ № ТУ06 - 00029
от 19 сентября 2019 г.

Главный редактор
Гагиева М.М.

Художник: Д. Гудантова
Дизайн: И. Курские

Сдано в набор 15.05.2025 г.
Подписано к печати 23.05.2025 г.
Дата выхода в свет 30.05.2025 г.
Формат 60x84 1/8.
Бумага офсетная.
Печать офсетная.
Уч.-изд. л. 2,2.
Тираж 2000.

Адрес редакции и издателя:
386101, Республика Ингушетия,
г. Назрань, пр. И. Базоркина, 60.
Сайт: selaad.ru.
Email: selaad.ri@mail.ru
Телефон: 8 (8734) 77-11-84.

Отпечатано

в ООО «Бланкиздат»,
357600, Ставропольский край,
г. Ессентуки, ул. Никольская, 5.